

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-56>

УДК 330

ГРИЦЕНКО Ольга

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

<https://orcid.org/0000-0002-9253-7299>

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

В статті розглянуто проблемні аспекти формування доходів і видатків місцевих бюджетів в складних економічних умовах, що виникають під впливом гібридної війни із Росією. Здійснено акцент на необхідності перебудови національної бюджетної політики в контексті формування гарантій для фінансового забезпечення соціальних потреб населення України, його всебічний захист та створення гідних умов роботи і проживання.

Обґрунтовано важливу роль місцевих податків у формуванні доходів місцевих бюджетів територіальних громад на основі систематизації підходів вчених та проведеної експертної оцінки стану і змін місцевих бюджетів у 2021-2022 рр. Визначено проблемні аспекти у сплаті місцевих податків та окреслено шляхи їх вирішення. Доведено необхідність подальшого удосконалення податкового законодавства, здатного забезпечити формування нової податкової моделі для цілей оптимізації податкового регулювання сплати місцевих податків та збільшення доходів до місцевого бюджету.

Ключові слова: місцеві податки; місцевий бюджет; податкове регулювання; оптимізація сплати місцевих податків.

HRYTSENKO Olga

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

THE ROLE OF LOCAL TAXES IN THE FORMATION OF REVENUES OF LOCAL BUDGETS

The system of financial support of the social process of the country must constantly adapt to the influences of the external environment both in the conditions of the hybrid war with Russia and in the conditions of the post-war period. This requires systemic transformational changes in the socio-economic environment, reform of the financial system, further improvement of the decentralization of the management of state financial resources, since expenditures from the state budget to cover the costs of armaments and ensuring the independence of Ukraine will have a large specific weight annually. Under such conditions, local budgets will rely more and more every day on the tasks of financing a significant part of the social needs of the local population. Accordingly, the effectiveness of regional systems of taxation of individual territories with local taxes and fees is primarily confirmed by volumes sufficient to form the revenue part of local budgets for the purposes of ensuring the successful functioning of territories of local importance and their development. Therefore, the role of local taxes and fees is growing daily and contributes to the accumulation of the amount of financial resources necessary for the development of both territorial communities and the state as a whole, which will significantly reduce the burden on the state budget of the country. The article examines problematic aspects of the formation of revenues and expenditures of local budgets in difficult economic conditions arising under the influence of a hybrid war with Russia. Emphasis is placed on the necessity of restructuring the national budget policy in the context of the formation of guarantees for the financial support of the social needs of the population of Ukraine, its comprehensive protection and the creation of decent working and living conditions. The important role of local taxes in the formation of revenues of local budgets of territorial communities is substantiated based on the systematization of the approaches of scientists and the conducted expert assessment of the state and changes of local budgets in 2021-2022. Problematic aspects in the payment of local taxes are identified and the ways to solve them are outlined. The need for further improvement of the tax legislation, capable of ensuring the formation of a new tax model for the purposes of optimizing the tax regulation of payment of local taxes and increasing revenues to the local budget, has been proved.

Keywords: local taxes; local budget; tax regulation; optimization of payment of local taxes.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Впродовж тривалого періоду часу важливою особливістю розвитку суспільно-економічних формацій виступає прояв посилення всіх напрямів соціалізації національних соціально-економічних систем. Україна також долучалась до активізації розвитку соціальних аспектів, із спрямуванням економічної політики на розв'язання завдань розвитку особистості [1;8;14]. Проте, збройний конфлікт із Росією викликав ряд нових надскладних соціальних проблем, котрі потребують негайного розв'язання та пошуку шляхів залучення доходів із різних джерел фінансування до бюджету.

Така ситуація вимагає перегляду та зміни соціальної політики держави, із залученням потенціалу світової спільноти, які повинні спрямовуватися на вирішення складних соціальних проблем населення країни, його всебічний захист та забезпечення гідних умов роботи і проживання. Як наслідок, постає необхідність перебудови національної бюджетної політики.

Система фінансового забезпечення соціального процесу країни має постійно адаптуватися до впливів зовнішнього середовища як в умовах гібридної війни із Росією, так і в умовах повоєнного періоду. Це потребує системних трансформаційних перетворень у соціально-економічному середовищі, реформи фінансової системи, подальшого удосконалення децентралізації управління державними фінансовими ресурсами, оскільки видатки із державного бюджету на покриття витрат з озброєння та забезпечення незалежності України щорічно матимуть велику питому вагу. За таких умов на місцеві бюджети з кожним

днем буде покладатися все більше завдань фінансування значної частини соціальних потреб населення місцевого значення. Відповідно, ефективність регіональних систем оподаткування окремих територій місцевими податками і зборами першочергово підтверджується обсягами, достатніми для формування дохідної частини місцевих бюджетів для цілей забезпечення успішного функціонування територій місцевого значення та їхнього розвитку. Отже, роль місцевих податків і зборів щоденно зростає та сприяє акумуляції обсягу фінансових ресурсів, необхідних для розвитку як територіальних громад, так і держави в цілому, що суттєво зменшить навантаження на державний бюджет країни.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальні питання фінансового забезпечення соціальних та економічних процесів територіальних громад шляхом формування дохідної частини місцевих бюджетів через акумуляцію місцевих податків досліджуються в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених протягом тривалого періоду часу [2;3;4;12;15;16]. Проте, складні політичні і соціально-економічні умови сьогодення спонукають до необхідності систематизації основних теоретичних положень для цілей визначення шляхів подальшого розвитку та удосконалення як всієї системи податкового регулювання, так і регулювання системи оподаткування місцевими податками та зборами, у відповідності до змін в політичному та соціально-економічному житті країни.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні актуальних проблем національної системи збору місцевих податків та теоретичному обґрунтуванні побудови податкового комплексу, спрямованого на формування нової податкової моделі, спроможної забезпечити оптимізацію податкового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, їх економічного розвитку та наповнення дохідної частини місцевих бюджетів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Політичні та економічні події, що відбуваються в нашій країні, створюють ряд складних проблем у функціонуванні податкової системи, механізми якої зі сплати податків і зборів як до державного, так і до місцевих бюджетів повинні відповідати вимогам сьогодення. Виходячи із вищезазначеного, слід акцентувати увагу на тому, що податки виступають важливим системоформуючим чинником фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, та їх необґрунтовані ставки, без врахування сьогоденних складних умов господарювання, призводять до податкового перевантаження платників податків і закриття (ліквідації, тимчасового призупинення діяльності) багатьох підприємств та організацій, особливо суб'єктів малого бізнесу, в різних галузях народного господарства [10; 11]. Верифікацією даного висновку є прояв таких основних негативних тенденцій в суспільстві: скорочення кількості суб'єктів господарювання та чисельності працівників підприємств; гіперінфляція; зниження платоспроможності юридичних і фізичних осіб; скорочення обсягів державного фінансування на першочергові потреби (охорону здоров'я, освіту, науку) та ін. [6; 13]. У зв'язку із цим дохідна частина бюджетів усіх рівнів, включаючи місцеві бюджети, недоотримує значну частину фінансування. В Україні таке явище спостерігалось неодноразово як під час кризових явищ, так і має місце під час військового стану. Але варто також зазначити, що сучасне вітчизняне законодавство не в повній мірі охоплює регулюванням національну систему оподаткування, хоча варто акцентувати увагу на його постійному розвитку і вдосконаленні навіть в складних умовах збройного конфлікту. Проте, щоденні нові проблемні явища потребують відповідних заходів у податковому правовому середовищі для підвищення ефективності функціонування системи оподаткування та ефективності адміністрування місцевих податків.

Рис.1. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету

Розглянемо основні показники, що показують особливості та визначальну роль місцевих податків у формуванні доходів місцевих бюджетів. Зокрема, досить значною є частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів) (рис.1) на протязі 2017-2022 рр. [2; 5; 7; 9] Як видно із рисунка, частка місцевих бюджетів в державному бюджеті має загальну тенденцію до зростання за даний період, і на кінець 2022 року вона перевищує частку 2017 року на 1,2 %.

Ігор Онишук, експерт з питань місцевих бюджетів (шведсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» (SALAR International)) акцентує увагу на тому [5], що за результатами аналізу місцевих бюджетів України за період до 2022 року слід зробити висновок про стійкість органів місцевого самоврядування, які спроможні гідно протистояти будь-яким викликам, із забезпеченням фінансової підтримки, «навіть в умовах воєнного стану».

І хоча рік для країни був важким, але органи місцевого самоврядування продемонстрували належну підтримку не тільки силам тероборони, ЗСУ та національної безпеки, але й внутрішньо переміщеним особам, які потребували прихистку.

Організація та забезпечення діяльності тероборони, матеріально-технічна допомога ЗСУ, залучення допомоги іноземних партнерів – це ті речі, які органи місцевого самоврядування взяли на себе з самого початку ганебного вторгнення РФ, забезпечуючи при цьому, постійну підтримку всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка релокованого бізнесу, організація укриттів, продовження надання послуг на високому рівні)» [5].

Зазначимо, що даний висновок автора засвідчує вагомий роль місцевих бюджетів як у фінансовій стійкості державного бюджету, так і в наблизненні України до перемоги.

Також інформація, що представлена на рисунку 2 показує, що майже щорічно місцеві бюджети територіальних громад забезпечують приріст надходжень до доходної частини [2; 5; 7; 9]. Виключення становлять тільки надходження до районних бюджетів у 2021-2022 роках, де спостерігалось їх суттєве скорочення. Це підтверджує ефективність функціонування податкової системи України, навіть за умов існування виділених нами проблем, а також внесених до чинного законодавства змін, за умов військового конфлікту.

Отже, надходження до місцевих бюджетів як сплата загальнодержавних податків і зборів, що передбачені Податковим кодексом України, виступають зафіксованою, регульованою величиною, яка не залежить від рішень місцевої влади та її впливових важелів [8]. Відповідно, такі елементи податкового комплексу як об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка податку, терміни сплати податку, податкові пільги тощо та напрями і послідовність розподілу надходжень закріплені централізовано нормативно-законодавчими положеннями [1; 6; 8]. Проте, багато важелів непрямого впливу можуть бути використаними для збільшення доходів місцевих бюджетів навіть за умов воєнного стану на тих територіях, де можна здійснювати виробничу діяльність.

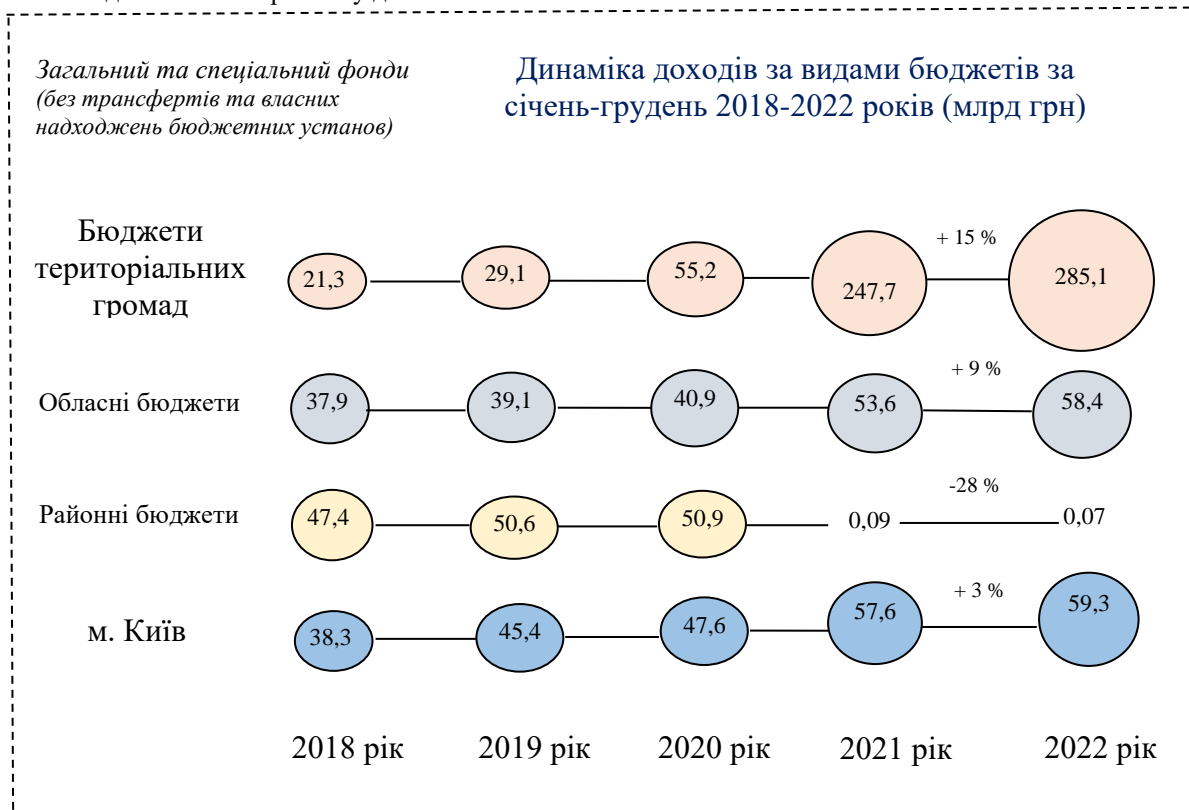

Рис. 2. Динаміка доходів місцевих бюджетів за видами місцевих бюджетів

До основних із них слід віднести: попередження тіньового обороту; подолання корупції та шахрайства; створення нових робочих місць; підвищення інвестиційної привабливості території; перекваліфікація незайнятих працівників; посилення контролю за використанням енергоносіїв та природних ресурсів; запровадження новітніх технологій; виявлення резервів додаткових джерел фінансування [2; 6; 12]. Такі заходи, проведені в територіальних громадах, можуть забезпечити зростання обсягів місцевих податків для зростання доходів місцевих бюджетів. Запровадження таких заходів є вкрай актуальним і важливим стосовно підвищення місцевих податків і зборів в зростанні доходів бюджетів усіх рівнів.

Також необхідно враховувати, що у визначеному правовому середовищі існують податки і збори, основні критерії яких визначаються територіальними громадами самостійно. Ми вважаємо, що при визначенні основних положень за такими податками та їх критеріїв необхідно враховувати доходи жителів територіальної громади та їх тенденцію на певний період, а також необхідно розраховувати плановий та фактичний показник рівня податкового навантаження для недопущення надмірного тиску на платників місцевих податків. В контексті даної пропозиції акцентуємо увагу на тому, що загалом податки сплачуються з доходів функціонуючих суб'єктів господарювання. Тому головною проблемою фінансового забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів необхідно вирішувати шляхом створення передумов для нарощування виробничого потенціалу підприємств і організацій. Це дозволить підтримувати достатній рівень ефективності, економічного зростання та сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць навіть в складних умовах гібридної війни із Росією (це стосується територій, віддалених від ведення бойових дій).

Варто зазначити, що рівень виконання дохідної частини місцевих бюджетів територіальних громад мав істотні відмінності в розрізі видів діяльності та напрямів використання (таблиця 1) [5; 6; 7].

Таблиця 1

Найбільші скорочення видатків за січень-грудень 2022 року в порівнянні з відповідним періодом минулого року

Видатки за видами діяльності та напрямками використання	2021 рік, млрд грн	2022 рік, млрд грн	Ріст, млрд грн	Приріст, %
0400 Економічна діяльність	112,36	61,07	-51,30	-45,70
0100 Загальнодержавні функції	86,34	67,22	-19,20	-22,10
0900 Освіта	249,08	232,25	-16,80	-6,80
0600 Житлово-комунальне господарство	56,76	40,63	-16,10	-28,40
0800 Духовний та фізичний розвиток	27,39	22,58	-4,80	-17,50
0700 Охорона здоров'я	33,11	31,01	-2,1	-6,30
0500 Охорона навколишнього природного середовища	2,42	0,51	-1,9	-78,80
1000 Соціальний захист та соціальне забезпечення	28,07	29,20	+1,1	+4,00
0300 Громадський порядок, безпека та судова влада	1,74	11,11	+9,4	+538,50

Тому проводилось скорочення видатків місцевих бюджетів навіть на утримання та розвиток найбільш значущих сфер життєдіяльності людини.

Тільки видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення мали незначний приріст – 4 %, а видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу мають суттєвий приріст – 538,50 %.

Таким чином, в умовах воєнного стану державна політика запровадження децентралізації посприяла активному розвитку органів місцевого самоврядування, що дозволило забезпечити надходження доходів місцевих бюджетів, суттєво скоротити видатки, що створило умови для підтримки функціонування територіальних громад та соціального захисту населення по всій території країни, навіть в небезпечних для життя ситуаціях. Основні види надходжень до місцевих бюджетів в розрізі їх видів за два останні роки представлено на рисунку 3 [5; 6; 7].

Я видно із рисунка 3, приріст надходжень до місцевих бюджетів 2022 року у порівнянні із 2021 роком становить в розрізі видів надходжень: загальний фонд + 13,1 %; податкові надходження + 13,7 %; ПДФО + 28,3 %; плата за землю -16,1 %; єдиний податок + 2,0 %; акциз (всього) -26,7 %; акцизне пальне - 70,2 %; місцеві податки та збори - 6,2 %. Інформація рисунка засвідчує, що в складних умовах сьогодення є вкрай важливим недопущення відміни трансфертів (дотацій вирівнювання, субвенцій, додаткових дотацій) з державного бюджету місцевим бюджетам, особливо територіальних громад в зоні бойових дій, де населення потребує соціальної підтримки, або ж територіальних громад, які з різних причин не мають реальних умов для відповідного рівня фінансового забезпечення.

Тому при розробці механізмів нарахування та сплати місцевих податків та зборів з метою наповнення дохідної частини місцевих бюджетів в умовах воєнного стану необхідно враховувати наступні основні фактори:

- багато життєво необхідних витратків можна буде здійснювати лише за умови наявності додаткових джерел надходжень до місцевих бюджетів;
- низька купівельна спроможність населення та зростання цін призводять до скорочення обсягів реалізації продукції, робіт, товарів і послуг, що скорочує величину пов'язаних із реалізацією податків, які сплачуються суб'єктами господарювання;
- в умовах ведення бойових дій практично відсутні стимули або значно скорочується кількість стимулів подальшого розвитку територіальних громад, або ж ефективного використання фінансово-ресурсного забезпечення території;
- щоденно зростатиме потреба у витатках із місцевих бюджетів як соціальної спрямованості, так і у витатках на відновлення та повоєнний розвиток території;
- виникає проблема у формуванні нових ефективних інструментів управління ресурсами місцевих бюджетів в складних умовах сьогодення [2; 4; 12; 15].

Рис. 3. Надходження місцевих бюджетів за січень-грудень 2021-2022 років (млрд грн)

Вищезазначене показує, що лише власних доходів територіальних громад не достатньо для фінансування навіть життєво важливих витратків. Також залишається незначною частка місцевих податків і зборів (рис. 3). Сьогоднішня складна ситуація потребує внесення виважених, обґрунтованих змін до чинного законодавства, що діє сьогодні в Україні за напрямками врегулювання місцевих податків і зборів, за умов яких не буде збільшено тиск на платників таких податків, але обсяг надходжень до місцевих бюджетів буде зростати.

За таких умов можна забезпечити стабільний дохід місцевих бюджетів шляхом стимулювання господарюючих суб'єктів до сплати податків як до державного так і до місцевих бюджетів, збільшення кількості платників податків, а також удосконалення інструментарію податкового контролю та адміністрування податків. Дотримання цих вимог є необхідним для подальшого удосконалення податкового законодавства, здатного забезпечити формування нової податкової моделі для цілей оптимізації податкового регулювання сплати місцевих податків та збільшення доходів до місцевого бюджету.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На сьогоднішній день доходи місцевого бюджету виступають основним джерелом забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування територіальних громад та соціальних потреб населення не нижче мінімального рівня. Проте, власні доходи місцевих бюджетів (зокрема, і ті, що формуються за рахунок місцевих податків і зборів) переважною більшістю територіальних громад, навіть віддалених від бойових дій, є недостатніми для виконання поставлених завдань.

За результатами узагальнення проведеного нами дослідження за даним напрямом, ми дійшли висновку, що вирішення проблемних аспектів місцевих податків і зборів потребує подальшого

удосконалення нормативно-правового забезпечення з метою стимулювання платників таких податків та зростання доходів місцевих бюджетів як під час воєнного стану, так і в повоєнний період.

Література

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Дата оновлення 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Волкова О.Г. Фіскальна ефективність місцевого оподаткування в Україні. Гроші, фінанси, кредит. 2019 р. URL: <http://www.marketinfr.od.ua/> journal
3. Лисяк Л. В., Кушнір А. І. Фінансова стійкість місцевих бюджетів: теоретичний аспект. Молодий вчений. 2019. № 1 (2), С. 472–475.
4. Лучишин М. Л. Роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2019. №2. С. 61–69
5. Онищук Ігор. Децентралізація. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/columns/author/69>.
6. Офіційний веб-сайт Державна Фіскальна служба України / URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvidrozvitk/svitovui-dosvid/mrdoosvid/>
7. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>
8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. Дата оновлення 03.09.2023. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-22>
9. Проблеми місцевих бюджетів (інфографіка) / Аналітичний портал. Ціна держави [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://costua.com/news/96-decentralization-i>.
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/index>.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Сорока Р.С. Фіскальна роль місцевих податків і зборів у системі доходів місцевих бюджетів України / Сорока Р. С. // Соціально-правові студії. - 2019. - Вип. 2 (4). - С. 88-95.
13. Тіньова економіка в Україні. Податкова система України // Електронна енциклопедія «Вікіпедія». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: // https://uk.wikipedia.org/wiki/Тіньова_економіка_в_Україні
14. Україна покращила свої позиції у рейтингу Doing Business-2020. <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/395389.html>
15. Barro R. J. Taxes and the macro economy. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu. 2019. Vol. 37. Issue 2. P. 377–400.
16. Revelli F., Zotti R. The Sacred and the Profane of Budget Cycles: Evidence from Italian Municipalities. International Tax and Public Finance. 2019. Vol. 26. Issue 6. P. 1446–1477. URL: <https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi>

References

1. Biudzhetniyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI. Data onovlennia 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Volkova O.H. Fiskalna efektyvnist mistsevoho opodatkuвання v Ukraini. Hroshi, finansy, kredyt. 2019 r. URL: <http://www.marketinfr.od.ua/> journal
3. Lysiak L. V., Kushnir A. I. Finansova stikist mistsevykh biudzhativ: teoretychnyi aspekt. Molodyi vchenyi. 2019. № 1 (2), S. 472–475.
4. Luchyshyn M. L. Rol podatki v i zboriv u dokhodakh mistsevykh biudzhativ. Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku. 2019. №2. S. 61–69
5. Onyshchuk Ihor. Detsentralizatsiia. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://decentralization.ua/news/columns/author/69>.
6. Ofitsiyni veb-sait Derzhavna Fiskalna sluzhba Ukrainy / URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvidrozvitk/svitovui-dosvid/mrdoosvid/>
7. Ofitsiyni sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://treasury.gov.ua>
8. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. Data onovlennia 03.09.2023. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-22>
9. Problemy mistsevykh biudzhativ (infohrafika) / Analytychnyi portal. Tsina derzhavy [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://costua.com/news/96-decentralization-i>.
10. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/index>.
11. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy <https://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Soroka R.S. Fiskalna rol mistsevykh podatki v i zboriv u systemi dokhodiv mistsevykh biudzhativ Ukrainy / Soroka R. S. // Sotsialno-pravovi studii. - 2019. - Vyp. 2 (4). - S. 88-95.
13. Tinova ekonomika v Ukraini. Podatkova sistema Ukrainy // Elektronna entsyklopediia «Vikipediia». – [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: // https://uk.wikipedia.org/wiki/Tinova_ekonomika_v_Ukraini
14. Ukraina pokrashchyla svoi pozytsii u reitynhu Doing Business-2020. <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/395389.html>
15. Barro R. J. Taxes and the macro economy. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu. 2019. Vol. 37. Issue 2. P. 377–400.
16. Revelli F., Zotti R. The Sacred and the Profane of Budget Cycles: Evidence from Italian Municipalities. International Tax and Public Finance. 2019. Vol. 26. Issue 6. P. 1446–1477. URL: <https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi>